Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu

26 - 29 Eylül 2013 / İstanbul

Türk Denizcilik Tarihi

Bildiriler

Türk Tarih Kurumu

6. Cilt

ULUSLARARASI PİRİ REİS VE TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ SEMPOZYUMU
26-29 Eylül 2013 / İSTANBUL

TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ
BİLDİRİLER

6. CİLT

Telif Hakkı Türk Tarih Kurumu 2014
Kızılay Sokağı No: 1 06100
Sıhhiye / ANKARA TÜRKİYE
Telefon: +90 312 310 23 68 (11hat)

Yayına Hazırlık
Chess Creative
Hatır Sokak No: 23/4
Gaziosmanpaşa / ANKARA TÜRKİYE
Telefon: +90 312 448 16 02

Baskı
Mrk Baskı ve Tanıtım Hizmetleri
Uzayçağı Cad. 1254. Sok. No : 2
Ostim / ANKARA TÜRKİYE
Telefon : +90 312 354 54 57

ISBN
978-975-16-2910-4 (tk)
978-975-16-2918-0

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi-Sayı: 9[f]

ULUSLARARASI PİRİ REİS VE TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ SEMPOZYUMU
26-29 Eylül 2013 / İSTANBUL

TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ
BİLDİRİLER
6. CİLT

YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ
Yrd. Doç. Dr. Halil Ersin AVCI
TTK Uzm. Yrd. Selin EREN
TTK Uzm. Yrd. Aytaç YÜRÜKÇÜ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Mehmet Metin HÜLAGÜ
Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ
Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU
Prof. Dr. Doğan UÇAR
Dr. Svatopluk SOUCEK
Prof. Dr. Gregory McINTOSH
Prof. Dr. Rhoads MURPHEY
Prof. Dr. Cem GAZİOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Halil Ersin AVCI
Yrd. Doç. Dr. Firdevs ÇETİN
Yrd. Doç. Dr. A. Edip MÜFTÜOĞLU
Muzaffer Metin ATAÇ
(Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral)
Cevat ÜLKEKUL (Emekli Tümgeneral)

TÜRK TARİH KURUMU
ANKARA 2014

Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu (2013: İstanbul)
Uluslararası Piri Reis ve Türk denizcilik tarihi sempozyumu,
26 - 29 Eylül 2013,
İstanbul : Türk denizcilik tarihi : bildiriler. — Ankara:
Türk Tarih Kurumu, 2014.
6. c. (vii, 284 s.): res.,tıpkıbasım, harita, tablo; 21 cm. — (AKDTYK
Türk Tarih Kurumu yayınları; VIII. Dizi - Sayı 9[f])

ISBN 978 - 975 - 16 - 2910 - 4 (tk.)
ISBN 978 - 975 - 16 - 2918 - 0

1. Piri Reis, 1470 – 1553 _ Kongreler. 2. Denizcilik _ Tarih _ Türkiye _
Kongreler.
3. Osmanlı İmparatorluğu _ Denizcilik _ Tarih _ Kongreler. I. E.a. II. E.a.:
Türk denizcilik tarihi : bildiriler. III. Dizi.

623.880956120

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu'nun 24.04.2014 tarihli ve 687/7 sayılı kararı gereği 1000 adet basılmıştır.

SUNUŞ

Türk denizcilik tarihinin başlangıcı Türkler Akdeniz Havzası ve Anadolu'ya gelmeden çok öncelere dayanır. Daha Orta Asya'da yaşarlarken Asya'nın büyük nehirlerinde sadece balıkçılık değil aynı zamanda asker nakliyatı ve hatta savaş bile yapıldığı bilinmektedir. Aral Gölü ve Hazar Deniz'inde binlerce yıl öncesine tarihlenen Türk liman ve iskelelerinin bulunması Türklerin denizciliğine hiç de yabancı olmadıklarını göstermektedir.

Anadolu'da ise Türk denizciliği Malazgirt Savaş'ından sonraki dönemde Anadolu kıyılarına yerleşen Türkler tarafından başlatılmıştır. Türkler, Anadolu'da deniz kenarlarına yerleşip denizcilikle ilgilenmeye başladıklarında karşılarında binlerce yıllardır denizcilikle uğraşan ve bu konuda ustalaşmış hatta bu işi adeta sanat haline getirmiş milletler buldular.

Anadolu'daki ilk Türk Amirali Çaka Bey'in Bizanslılardan öğrendiği gemicilik ve denizciliğin "Akdeniz usulü" Anadolu ve çevresinde kurulan sonraki tüm Türk Beylikleri ve Devletleri için bir örnek teşkil etmiştir. Türkler sadece askeri donanmalar geliştirmek ve inşa etmekle kalmayıp aynı zamanda büyük bir yiyecek kaynağı olan balıkçılık ve maddi kaynak teşkil eden deniz ticareti konularında da büyük gelişmeler göstermişlerdir.

Anadolu'nun etrafının denizler kadar karalarla da çevrili olması yani deniz ticaretinin yanında kervanların, balıkçılığın yanında hayvancılığın, donanmanın yanında kara kuvvetinin daha ağır basması ve Türklerin bu alanlarda binlerce yıllık tecrübeye sahip olmaları Türk Denizciliğinin gelişim sürecinin yavaşlatan olumsuz olarak görülebilecek faktörler olarak sayılabilir. Bununla birlikte denizcilik Anadolu ve çevresinde kurulan Türk devletlerinde tamamen ihmal edilmiş veya göz ardı edilmiş değildir.

Türk denizciliği özellikle Anadolu Selçukluları döneminde Bizans'ın etkisinden kurtularak daha çok Venedik- Ceneviz etkisiyle gelişmeye başlamıştır. Venedik-Ceneviz etkisi Osmanlılar döneminde de devam etmiştir. Bu usta denizci devletlerle askeri ve ticari rekabet ve mücadele Türk Denizciliğinin gelişmesine de katkı sağlamıştır.

Türkler, Çaka Bey'den Piri Reis'e, Kemal Reis'ten Barbaros Hayrettin Paşa'ya, Cezayirli Hasan Paşa'dan Hüseyin Rauf Orbay'a kadar adları altın harflerle dünya denizcilik tarihine yazılacak birçok Türk denizcisi yetiştirmişlerdir. Bu bakımından Türk denizciliğinin başarısı hiçbir zaman tesadüfi olmayıp sağlam bir okul ve iyi bir geleneğin neticesidir. İyi eğitimin yanında iyi bilimi de destekleyen Türk denizcilik geleneği dünya denizcilik bilimine birçok yeniliği ve buluşu da kazandırmıştır. Bunlardan, Sultan III. Ahmed'in(1703-1730) çocuklarının sünnet düğünü için yapılan timsah şeklindeki dünyanın ilk denizaltısından Sultan II. Abdülhamid'in(1876-1909) yaptırdığı dünyanın ilk su altında torpil atabilen denizaltısına, Fatih Sultan Mehmed'in(1451-1481) suda sekerek gemilere deniz seviyesinden çarpan taş gülle atabilen toplarından II. Mahmud'un(1808-1839) tamamen Türk mühendislerine yaptırdığı dünyanın en büyük üç ambarlı iki kalyonu Mahmudiye ve Fethiye'ye kadar birçoklarını saymak mümkündür. Bunun dışında bir Türk bilim adamı olan El Biruni'nin ilk dünya haritasından Piri Reis'in bugün bile esrarını koruyan keşif, buluş ve haritalarına Barbaros Hayrettin Paşa'nın ziyaret ettiği her bir limanın ayrıntılarını verdiği Seyir Defterinden günümüzün Türk yapımı uydularımız tarafından yönlendirilen askeri ve ticari Türk filolarına kadar Türk Denizciliği ve başarısı binlerce yıllık Türk bilim ve eğitim geleneğinin yerleşmiş ve oturmuş tesadüfle ilgisi olmayan bir sonucudur.

Türk Denizciliğinin eski dönemlerinden itibaren çok değerli bilim adamları tarafından anlatıldığı bu çalışma 26-29 Eylül 2013'te Başbakanlık Türk Tarih Kurumu başkanlığınca tertip edilen Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizciliği Sempozyumu'nda sunulan yerli ve yabancı bildirilerin düzenlenerek bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu çalışmada sadece Türk Denizcilik tarihi ile ilgili sunu-

lan 60 tebliğe yer verilmiştir. Piri Reis ile ilgili olan tebliğler ise ayrı bir çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Türk Denizcilik Tarihi ile ilgili bu eser içerik ve konular bakımından üç kısma ayrılmıştır. "Türk Denizcilik Tarihinin Askeri ve Siyasi Yönü" adını taşıyan birinci kısımda Türk Denizciliğinin siyasi gelişimi ve askeri tarihi ile ilgili tebliğler bir araya getirilerek edit edilmiştir. Bu kısımda da diğer kısımlarda olduğu gibi yazıların içeriklerine kesinlikle müdahale edilmemiştir.

"Türk Denizcilik Tarihinde Ticaret ve Liman Şehirleri" adını taşıyan ikinci bölümde Türk Denizciliğinin ticari sosyoekonomik yanlarına değinen ve Türk Deniz Şehirlerinden bahseden tebliğler bir araya getirilmiştir.

"Tarihsel Süreçte Türk Denizcilik Kültürü (Hukuk, Eğitim, Teknoloji)" adını taşıyan üçüncü bölümde Türk Denizcilik Kültürü, Bilimi, Sanatı ve ilgili alanlara temas eden tebliğler bir araya getirilmiştir.

Çalışmada yer alan tebliğleri her bir kısımda içerik ve birbirleri ile ilgilerine göre kronolojik ve konu-bağlam olarak sıraladık.

Bu çalışmanın hazırlanmasında ve edisyonunda her zaman yardımcı olan Sayın Prof. Dr. Cem Gazioğlu'na, Sayın Doç. Dr. Edip Müftüoğlu'na, İngilizce tebliğlerin edisyonunda gecesini gündüzüne katan Sayın Yrd. Doç. Dr. Firdevs Çetin hanımefendiye, kitabın şekil düzen ve içerik olarak son halini almasında özverili bir şekilde gece-gündüz çalışan asistanım Sayın Kemal Kara'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Türk Denizcilik Tarihi için bir vefa çalışması olan bu çalışmanın hazırlanması ve basılması yönünde her türlü desteği sağlayan Başbakanlık Türk Tarih Kurumu'na ve kurumun başkanı Sayın Prof. Dr. M. Metin Hülagü'ye ayrıca kendim ve çalışma arkadaşlarım adına teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Halil Ersin AVCI / 2014

İçindekiler

Sunuş.....V

Eski Türkçede Deniz Ve Denizcilik Kavramları
Yrd. Doç. Dr. M. Fatih ALKAYIŞ.....1

Osmanlı Devleti'nde Donanmanın Sefere Gidişi Sırasında Yapılan Merasimler
Yrd. Doç. Dr. Uğur KURTARAN.....9

Korsanlık Dönemlerinde Avrupa, Atlantik ve New England'da Kimlik Karmaşası ya da Kimlik İzleri
Prof. Dr. Fevzi Sefa DEREKÖY.....19

Yelken Dönemi Türk Gemi Mimarlığında Tasarım Yaklaşımlarının Kısa Tarihi: Anadolu Yarımadası
Doç. Dr. İbrahim Başak DAĞGÜLÜ.....41

The First Steps Of Ottoman Maritime Cartography: Isolarii Before Piri Reis
Dimitris LOUPIS.....75

Türk Denizcilik Tarihinde Barbaros Hayrettin Paşa: Hayatı, Denizcilik Tarihi Açısından Yeri ve Önemi
Yrd. Doç. Dr. *Gülden KÖKTÜRK*.....81

Birecik'te Gemi İnşası
Doç. Dr. Ali YILMAZ.....101

The Knowledge of The Seas According to The Ottoman Translations and Adaptations of Arabic Works (15 Th -16Th C.)
Director of Studies Ducène Jean-CHARLES.....123

Klasik Dönem Osmanlı Teşrifatına Göre Gemi Kaptanlarının Konumları ve Göreve Atanma Usulleri
Doç.Dr. Nejdet GÖK.....135

Osmanlı Bahriyesinde Modern Teknolojiye Uyum Sağlama Çabalarına Bir Örnek: Sanayi Alayları
Dr. Burcu KURT.....161

Türkiye'nin İlk Denizcilik Okulu'nun Tarihi
Alper KILIÇ
Elif BAL.....167

Osmanlı Fethinden Sonra Kandiye Tersanesi ve Liman
Doç. Dr. Ersin GÜLSOY.....179

17. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Donanmasının Yönetim Sorunu: "Kaptan-ı Deryalık Gailesi"
Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ.....195

Türk Denizcilik Tarihinde Önemli Bir Yeri Olan Mahmud Râif Efendi'nin Eserlerine İlişkin Yeni Bulgular ve Değerlendirme
Yrd. Doç. Dr. Malik YILMAZ
Yazma Eser Uzman Yrd. İbrahim Göksel BAYKAN.....221

Maritime Law and Maritime Space in The Indian Ocean: A Comparison Of Ottoman and Portuguese Concepts in The Sixteenth Century
Emeritus Professor Michael PEARSON.....233

"Navigare Necesse Est, Vivere Non Est!" Osmanlı ve Günümüz Hukukuna Etki Eden Roma (Bizans) Deniz Ticareti Hukukunun İki Temel Düzenlemesi:'Lex Rhodia De Iactu' ve 'Actio Exercitoria'
Yrd. Doç. Dr. Eşref KÜÇÜK.....249

Cumhuriyet Donanmasında Gemi Adları
Yrd. Doç. Dr. Yücel KARLIKLI.....267

Türk Denizcilik Tarihinde Önemli Bir Yeri Olan Mahmud Râif Efendi'nin Eserlerine İlişkin Yeni Bulgular ve Değerlendirme

Malik YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü,

e-mail: malik.yilmaz@atauni.edu.tr

İbrahim Göksel BAYKAN

Yazma Eser Uzman Yrd. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,

e-mail: goksel.baykan@hotmail.com

Giriş

Osmanlı Devleti yaşadığı sürece tarihin seyrini değiştiren çok önemli çalışmalara imza atıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti emsalleri ile kıyaslandığında teknolojik, ekonomik, siyasal, askeri ve diğer alanlarda çok daha ilerde olduğu bir gerçektir. Osmanlının bu denli ileri olmasında elbette dirayetli, siyasi ve askeri bilgileri yüksek olan Osmanlı sultanlarının yanında; farklı alanlarda hizmet eden, bilgi, tecrübe ve görgü sahibi olan diğer kişilerin de katkılarının göz ardı edilmemesi gerekir. Mahmud Râif Efendi'de üstlendiği görevler, yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserlerle tarihe kaydı düşecek bu önemli şahsiyetlerden biridir. Önce kâtip olarak göreve başlayan Mahmud Râif Efendi bürokrasinin çeşitli kademelerinde görev aldıktan sonra Nazırlığa kadar yükselmiştir. Donanma-yı Hümâyun Müsteşarı olduğu dönemde Korfu adasının haritasını çizmiştir. Bununla birlikte Coğrafya ilmine ait çeşitli çalışmaları da mevcuttur. Çalışmada özellikle Mahmud Râif Efendi'nin Denizcilik ve Coğrafya alanlarında ortaya koyduğu eserler ele alınarak incelenmiştir. Mahmud Raif Efendi'nin az bilinen bu yönünü ortaya koymak Os-

manlı denizciliğini ve haritacılığını anlamak ve açıklamak adına da önemlidir.

Mahmud Raif Efendi'nin Eserleri ve Harita Tercümeleri:

Mahmud Râif Efendi'nin yaşamı ve eserleri üzerinde geniş araştırma ve yayınları olan Kemal Beydilli, onun eserlerini Harita Tercümeleri, Ucâletü'l- Coğrafiyye, İngiliz Sefaretnamesi ve *Nizâm-ı Cedîde* Dair Eseri olarak dört grupta toplamaktadır. Bunlardan ilk ikisi, bu incelemenin konusu olan Mahmud Râif Efendi'nin eserlerine ilişkin yeni bulguları içerdiğinden, Kemal Beydilli'nin açıklamaları aşağıya alınmış ve ardından Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ile Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yazmalara dayanılarak bunlarla ilişkin yeni bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu grupta yer alanlar, İngilizce ve Fransızca gibi dillerde mevcut olan bazı haritaların Mahmud Raif Efendi tarafından tercüme edilmesi ve genişletilmesiyle meydana gelmiştir. Meselâ, devrimin mu'teber bir atlası olarak tanımlanan Danvil Atlası'nın baş tarafında yer alan ve Avrupa-Asya-Afrika ile Amerika kıtalarını gösteren dört parça harita, Mahmud Râif Efendi tarafından tercüme edilmiştir. Bu haritalar, Avrupa- Asya-Afrika kıtaları ile bir "kürre" ve Amerika kıtası ise bir diğer "kürre" içinde olmak üzere iki "kürre" parçası halindedir. Bunların harita çizimleri bir yabancı mühendis tarafından çizilmiş olup, üzerindeki mevki ve yer isimleri Mahmud Râif Efendi tarafından tercüme ve tevsi' edilmiştir. Çıkarılan haritaların bakır kalıplarının hazırlanması işi Viyana'dagerçekleştirilmiş ve bunlar daha sonra İstanbul'a getirilerek, Mühendishâne Matbaası'nda bastırılmıştır. Arşiv belgelerinde "Frengîden Mütercem", İki Parça Kebîr Küre Haritaları" olarak anılan bu haritalar, Matbaa'ya riyâset etmekte olan Abdurrahman Efendi tarafından âbâdi kâğıt üzerine bastırılmıştır. Bunlar, patiska bezi üzerine yapıştırılmış olarak çerçevelettirilerek Mühendishâne Kütüphânesi'ne konulmuştur. Ekte yer alan ilgili belgede de görüleceği üzere, haritalarMahmud Râif Efendi tarafından çizilmemiştir. Sadece tercüme işleri ve harita üzerindeki mevki ve yerlerin bize taalluk eden noktalarda takviye ve tevsi' kendisi tarafından yapılmıştır.[2]

Konu Mahmud Râif Efendi ve onun harita tercümeleri olunca, onun bugüne kadar pek yayınlanmamış özgün çalışması olan Korfu Adası haritasından, haritanın yapılmasına neden olan siyasi ve askeri olaylarla birlikte kısaca söz edilmesi yararlı olacaktır.

Fransa 1797 yılında, Akdeniz'de, Arnavutluk kıyıları karşısındaki Korfu Adası'nı ve ardından 1798 yılında da Mısır'ı işgal etmişti. Bozulan Türk-Fransız ilişkileri karşısında Osmanlı İmparatorluğu da İngiltere ve Rusya ile ittifak yaparak, Fransa'nın önce Korfu Adası'ndan, sonra da İskenderiye'den çıkarılması için, 1 Kasım 1798'de harekâta geçildi. Korfu'ya karşı düzenlenen harekât Türk-Rus ortak donanmaları tarafından yapıldı. Önce ada ortak deniz gücü tarafından kuşatıldı. Ortak donanmada görev alan Türk gemileri altı kalyon, dokuz firkateyn, dört korvet ve birkaç küçük tekneden oluşuyordu. Harekât başarıyla yapıldı ve Korfu Adası'nın karşısındaki küçük Vido (Vitho) Adası'nın ele geçirilmesi üzerine, Korfu Adası da, Mart 1799 günü teslim olmuştu. Daha sonra Türk donanması ile Amiral Nelson komutasındaki İngiliz donanmasının ortak harekâtla Ebu Kır'da bulunan Fransız donanmasını kısa sürede yok etti. Ardından da İngiliz donanmasının desteği ile Osmanlı Ordusu Ebu Kır'a çıkarma yaptı. Ancak, ordunun Fransızlar tarafından püskürtülmesi üzerine, bu kez Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın komutasındaki 70 parçalık Türk donanması ile Amiral Nelson'un komutasındaki ortak donanmanın desteğiyle, İngiliz askeri Ebu Kır'a çıktı ve İskenderiye geri alında. Bu gelişmeler üzerine daha fazla dayanamayacağını anlayan Fransızlar, 1801 yılında Mısır'ı tahliye ettiler.

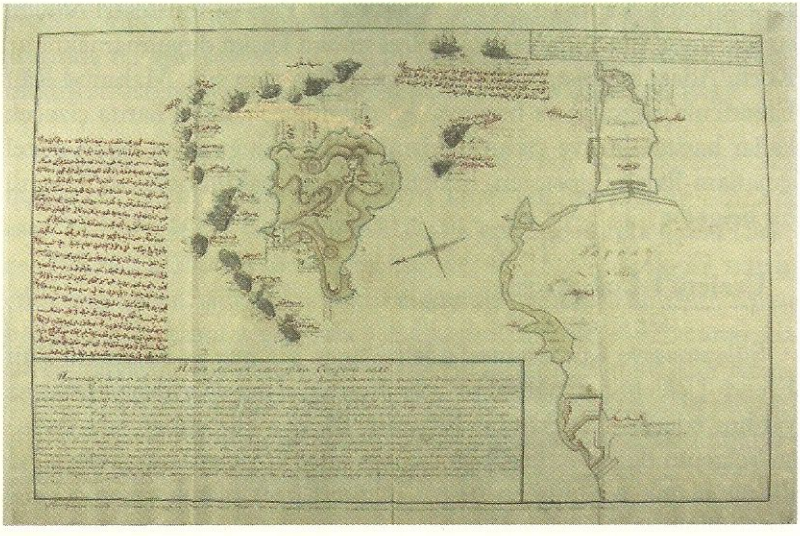
Bazı kaynaklarda Mahmud Râif Efendi'nin Korfu Adası haritasını Rebîülâhir 1213/ Eylül 1798'de Donanma-yı Hümayun Müsteşarı olduğunda (İngiltere'den) dönerken yaptığı"[3] açıklanmakla birlikte, tam bir tarih verilmemektedir. Ancak, onun hayat hikâyesindeki Ekim1798 - Haziran 1799' tarihindeki Korfu Adası cânibine hareket eden Donanma'da Kaptan-ı Derya Abdülkâdir Paşa'ya müsteşâr sıfatıyla tefrik edildiği,[4] biçimindeki ayrıntıya dayanılarak, haritanın, Korfu Adası kuşatmasının sonuçlanmasına yakın günlerde, yani Mart 1799 tarihinden önce çizilmiş olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, önce haritanın bulunmasına çalışıldı. Bugüne kadar yayınlanmamış

olan bu haritanın doğal olarak, ancak Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK) veya Arşivi (TSMA)'nde olabilirdi. Bu nedenle sözü edilen yerlerde bir araştırma yapıldı ve (TSMA)'nde, Korfu Adası harekâtına ilişkin iki harita bulundu. Bunlardan birincisi, aşağıdaki haritadır. Haritanın *TSMA. E-404-5)*'deki kaydında, şu bilgiler bulunmaktadır: 1799 tarihinde, Korfu Adası'nın bir kısmıyla karşısındaki Vido Adası'nın Ruslar tarafından yapılıp Sadrazam ve Serdar- Ekrem Yusuf Ziya Paşa'ya takdim edilen harita ve Vido adası'na ve karşısındaki Arnavutluk kıyılarına Osmanlı Rus Donanmalarının birlikte yaptığı taarruzun tafsilat ve Türkçe tercümesi. Savaşa katılan Rus deniz gücü komutanı tarafından yaptırılıp, Türk komutana hediye edilmiştir.

Vido Adası ve yöresinin, savaşa katılan Rus deniz gücü komutanı tarafından yaptırılıp, Sadrazam ve Serdar- Ekrem Yusuf Ziya Paşa'ya takdim edilen hediye ettiği harita.

(TSMA)'ndeki Korfu Adası'na ilişkin ikinci harita ise ayni kuşatma ve savaşın bir Türk tarafından çizilmiş, Rus haritasının benzeri bir haritadır. Sözü edilen harita, üzerindeki bilgilerin günümüz Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ile birlikte aşağıdadır.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki, E 404-6 kayıt numaralı, Mahmud Raif Efendi'nin çizmiş olduğu düşünülen "*Korfu Adası ve karşı tarafında bulunan Arnavutluk sahillerinin* haritası". Harita üzerindeki yazıların açıklanması aşağıdadır.

1-Akdeniz kıtası. 2- Bu havalide yirmi beş köy olup, sekiz bin konaktır. 3- San Salvador Dağı. 4- Adanın bu tarafı çok verimlidir. 5- Venedik paylaşmasında Nemçe İmparatorluğuna geçen kıtadır. 6- Kayalar. 7- Orman. 8- Albanya. 9- Komaniçe. 10- San Nikoladi Sonya. 12- Orman. 13- Barga. 14- Adanın bu tarafı verimsiz ve ıssızdır. 16- Bu havalide dahi yirmi dört adet köy olup sekiz bin konak var. 17- Korfu Limanı. 18- Kayalar. 19- Vido Adası. 20- Korfu. 21- San Valvador Palagası (Palanga: Bir halatla makaralardan oluşan, ağır cisimleri kaldırmaya, sağa sola döndürmeye yarayan donanım.). 22- Eski Korfu. 23- Palanpoli. 24- Bonami.25- Tuz Gölü.

Yukarıdaki harita ve üzerindeki bilgilerin günümüz Türkiye Türkçesindeki karşılıkları, Mahmud Râif Efendi'nin hayatı ile birlikte ele alındığında, haritanın Mahmud Râif Efendi tarafından ve Ekim 1798- Haziran 1799' tarihindeki Korfu Adası cânibine hareket eden

Donanma'da Kaptan-ı Derya Abdülkâdir Paşa'ya müsteşârı olduğu sırada, savaş sırasında yapılmış olmasından kuşku duyulmamaktadır. Korfu Adası haritası, tarihi bir belge olanın yanı sıra, Mahmud Râif Efendi'nin coğrafya ve haritaya ilgi duyduğunu, hatta harita çizecek kadar harita alım ve çizim bilgisine sahip olduğunu ve onun güzel sanatlara ilgisini gösteren, haritacılık tarihi bakımından da önemli bir belgedir.

Ucaletü'l-Coğrafiyye:

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan bir yazma, Mahmud Râif Efendi Ucâletü'l- Coğrafiyye" adlı eserinin daha da aydınlatılmasına yardım edecek nitelikte bir belgedir. İlk kez eke alınan söz konusu belgenin değerlendirilebilmesi için önce "*Ucâletü'l- Coğrafiyye*"ye ilişkin olarak verilmiş en doğru bilgileri özet olarak veren Kemal Beydilli'nin aşağıdaki açıklamasına yer verilmiştir:

"Mahmud Râif Efendi'nin Londra'da bulunduğu sıralarda Fransızca olarak hazırladığı "Ucâletü'l- Coğrafiyye" veya "Cedit Coğrafya" adını taşıyan eseri, muhteva bakımından önemsizdir ve vermekte olduğu bilgiler yönünden devrinin gerisinde kaldığı belirtilmektedir. Viyana Maslahat-güzârı Yakovaki Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilen bu eser tercümeden sonra bizzat müellif ve Vasıf Efendi tarafından tashih edilmiş, gerekli bazı düzeltmeler ve izaha muhtaç bazı ibârelerin açıklamaları yapılmıştır. Eseri unutulmaktan kurtaran, Üsküdar Matbaası'nda basılan en parlak eser olan "Atlas-ı Kebir" tercümesine ilave edilmiş olmasıdır. Mahmud Raif'in bu eserini, 1218/23 Nisan 1803- 11 Nisan 1804'de basılan "Atlas-ı Kebir"e uygun bir " Mukaddime" ve güzel bir "şerh" olacağını düşünen III. Selim, bunun basılmasını, Atlas'ın a bu eserin "zeyline rabt" edilmesini ve beraberce ciltlenmesini emretmiştir. "Ucâletü'l- Coğrafiyye"nin Şa'bân 1219/ Kasım 1804 tarihinde basıldığı genelde gözden kaçmış olduğundan, beraber ciltlendiği Atlas-ı Kebir ile ayni tarihte, yani 1218/1803-1804'de basılmış olduğu kanaati yaygındır. Oysa eserin son sahifesindeki basım tarihi kaydından gayri, eserin Dibacesi'ni kaleme alan Vâsıf Efendi, bu eserin daha evvel basılan haritalara bir şerh ve mukaddime olarak ilâve edilmesinin bizzat III. Selim'in

arzusu olduğunu belirtmekteydi. Bu vesile ile Padişah'ın resmi işler arasında bu gibi şeylere de zaman ayırmış olmasından ötürü Mahmud Raif Efendi'yi takdir etmekte olduğunu da anlamaktayız.[5]

Süleymaniye Kütüphanesi'nde Reşid Efendi Koleksiyonu 312 numarada bulunan yazmada iki ayrı kitap bulunmaktadır. Birinci eser H.1242(1827) tarihinde Ali Tevfik tarafından rika hatla, Türkçe, 199 x123; 150 x 76 mm ölçüsünde, 1b-160a yaprak, 23 satırlı, cildi tam meşin, şirazeli, nohudi renkte bir kâğıda yazılmıştır. Konu başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır.160b-162b arasında ise coğrafyaya müteallik fevaid vardır. Bu kitap, Mahmud Râif Efendi'nin Fransızca olarak yazmış olduğu ve "Ucaâletü'l- Coğrafiyye" adıyla Atlas-ı Kebir'e eklenen coğrafya kitabının, Yakovaki tarafından H.1242(1827) yapılmış çevirisine ilişkin yazmadır.

Hatırlanacağı gibi, Yakovaki Efendi, "Ucâletü'l- Coğrafiyye'yi Türkçe'ye tercüme etmiş ve eser tercümeden sonra Mahmud Râif Efendi ve Vasıf Efendi tarafından gözden geçirilip, gerekli bazı düzeltmeler ve açıklamalar yapıldıktan sonra "Atlas-ı Kebir" tercümesine ilave edilerek atlasla birlikte Şa'bân 1219/ Kasım 1804 tarihinde basılmıştır. Oysa Süleymaniye Kütüphanesi'nde Reşid Efendi Koleksiyonu 312 numarada bulunan yazmada Yakovaki Efendi'nin Ucâletü'l- Coğrafiyye tercümesi H.1242(1827) tarihini taşımaktadır. Bu nedenle konunun aydınlatılabilmesi için ilk olarak Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Reşid Efendi-312'deki yazma nüsha ile ayni kütüphanede bulunan Esad Efendi-2044 numarada bulunan matbu nüsha karşılaştırılmıştır.

Reşid Efendi-312'deki yazma nüshanın Fihristi (üstte) ile Esad Efendi-2044 m. matbu nüshanın fihristi (altta)

Yazma Nüshanın Fihristi:

FİHRİST-İ ATLAS-I CEDİD:

1.Fasl-ı Evvel :Der-beyân-i fenn-i coğrafya ve küre-i 'âlem ve devâire-i küre 'arz s.3

Der-beyân-i küre-i 'âlem ve münâsebet ev bâ-küre-i ârz s.3
Der-beyân-i daire-i istivâ, s. 4
Der-beyân-i daire-i burûc, s. 4
Der-beyân-i daire-i ufk, s. 5
Der-beyân-ı daire-i nısf-ı nehâr, s. 7
Der-beyân-i devâir-i münkâtı'a. s. 7
Der-beyân-i devâir-i sagire, s. 8
Der-beyân-i devâir-i kutb, s. 8
Der-beyân-i dâire-i netâ'at, s. 8
2. Fasl-ı Sâni :Der-beyân-i kevâkib ve harekât-ı eyşân, s. 8
Der-beyân-i ahvâl-i şems, s. 10
Der-beyân-i ahvâl-i kamer , s. 11
3.Fasl-ı Salis :Der-beyân-i tatbîk küre-i 'arz ve bâ-küre-i 'âlem, s. 13
Der-beyân-i mu'addil nehâr küre, s. 14
4.Fasl-ı Rabi' :Der-beyân-i tûl ve 'arz, s. 1

MATBU NÜSHANIN FİHRİSTİ:

1.Fasl-ı Evvel : Der-beyân-i fenn-i coğrafya ve küre-i 'âlem ve devâire-i küre 'arz, s. 1

Der-beyân-i küre-i 'âlem ve münâsebet ev bâ-küre-i ârz, s. 2

Der-beyân-i daire-i istivâ, s. 2

Der-beyân-i daire-i burûc, s. 3

Der-beyân-i daire-i ufk, s. 4

Der-beyân-ı daire-i nısf-ı nehâr, s. 3

Der-beyân-i devâir-i münkâtı'a, s. 4

Der-beyân-i devâir-i sagire, s. 4

Der-beyân-i devâir-i kutb, s. 4

Der-beyân-i dâire-i netâ'at, s. 4

2.**Fasl-ı Sâni** : Der-beyân-i kevâkib ve harekât-ı eyşân, s. 4

Der-beyân-i ahvâl-i şems, s. 5

Der-beyân-i ahvâl-i kamer, s. 5

3.Fasl-ı Salis :Der-beyân-i tatbîk küre-i 'arz ve bâ-küre-i 'âlem, s.

Der-beyân-i mu'addil nehâr küre, s. 6

4.Fasl-ı Rabi' :Der-beyân-i tûl ve 'arz 7

Sözü edilen yazma ve matbu nüshalar, yalnız fihristleri bakımından değil, içerikleri bakımından da karşılaştırışmış olup, aşağıdaki her iki kitabın ilk ve son sayfalarında görüldüğü gibi, birbirinin ayni olduğu anlaşılmıştır.

Reşid Efendi-312'deki yazma nüshanın ilk sayfası (üstte) ile Esad Efendi-2044 matbu nüshanın ilk sayfası

Reşid Efendi-312'deki yazma nüshanın son sayfası (üstte) ile Esad Efendi-2044 matbu nüshanın son sayfası (altta)

Sonuç:

Bütün bu benzerliğe karşın Süleymaniye Kütüphanesi'nde Reşid Efendi-312'de bulunan Ucâletü'l- Coğrafiyye'nin Yakovaki Efendi tarafından yapılmış el yazısı tercümesi ile Ucâletü'l- Coğrafiyye'nın Atlas-ı Kebir' deki matbu metin arasında iki önemli fark bulunmaktadır ki, bu farklar Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi-312'deki yazmaya açıklık getirmektedir. Birinci fark Reşid Efendi-312'deki yazmanın fihristinin başında, "FİHRİST-İ ATLAS-I CEDİD" yazılmış olmasıdır.

Hatırlanacağı gibi Mahmud Raif Efendi'nin bu eserini, 1218/23 Nisan 1803- 11 Nisan 1804'de basılan "Atlas-ı Kebir"e uygun bir " Mukaddime" ve güzel bir "şerh" olacağını düşünen III. Selim, bunun basılmasını, Atlas'ın da bu eserin "zeyline rabt" edilmesini ve beraberce ciltlenmesini emretmiştir.".[6] Böylelikle Ucâletü'l- Coğrafiyye ile Cedit Atlas, bir cilt içinde iki kitap olarak, Şa'bân 1219/ Kasım 1804 tarihinde basılıp, dağıtılmıştır. İkinci fark ise, Yakovaki Efendi'nin yazmasının sonunda, yazmanın H.1242(1826) tarihinde yazımının tamamlanmış olduğunu gösteren, farklı bir tarihin bulunmasıdır.

Bunların nedeni Atlas-ı Kebir veya Cedit Atlas'ın Ucâletü'l- Coğrafiyye tercümesi ile birlikte ilk baskısının Şa'bân 1219/ Kasım 1804 tarihinde yapılmasından sonra, bu iki eserin bir kitap olarak 1242/1826 yılında İstanbul'da ikinci defa basılmasıdır."[7]

Anlaşıldığına göre, Ucâletü'l- Coğrafiyye tercümesi 'nin Şa'bân 1219/ Kasım 1804 tarihinde yapılan ilk baskısının kalıpları, o günkü baskı tekniği gereği olarak saklanılamamıştır. 1242/1826-27'de ikinci baskıya karar verildiğinde Yakovaki Efendi'den Ucâletü'l- Coğrafiyye tercümesi yeniden istenmiş; o da eski çevirisinin başlığına, kitap daha çok atlas adıyla bilindiğinden, "Fihrist-i Atlas-ı Cedid" yazmış ve yeni tarih olan 1242/1826-7 tarihini de koyarak, yazmayı, hurufata dönüştürülmesi için matbaacılara teslim etmiştir. Bu ikinci baskıda fihristteki adın Fihrist-i Atlas-ı Cedid olması kitabı adının Atlas-ı Cedid olarak görülmesine neden olmuştur.

Böylelikle Atlas-ı Kebir veya Cedit Atlas'ın Ucâletü'l- Coğrafiyye tercümesi ile birlikte yapılan ikinci baskısı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Ayrıca Ucâletü'l- Coğrafiyye'nin Yakovaki Efendi tarafından yapılmış özgün çevirisinin ortaya çıkarılmasıyla Mahmud Râif Efendi ve eserleri hakkında araştırma yapacaklara yeni bir kaynak sunulmaktadır.

Kaynakça

a-Yazma Eserler

1-Ucaletü'l Coğrafiyye.Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi, No:362

b-Matbu Eserler

1-Mahmud Raif Efendi. Tercüme-i Atlas-ı Cedid ve Ucâletü'l Coğrafya. İstanbul:Mühendishane Matbaası,1219

c-Arşiv Kaynakları

1-Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E-404-5, E-404-6

d- Diğer Kaynaklar

1-Beydilli Kemal,Şahin İlhan.Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedîde Aid Eseri. Ankara: Türk Tarih Kurumu,2001

2-İhsanoğlu,Ekmeleddin.Osmanlı Coğrafya LiteratürüTarihi,İstanbul:IRCİCA, 2000

Muhittin Pîrî Reis, Türk Dünyasının yetiştirdiği en büyük haritacı, coğrafyacı, kartograf ve denizci olarak, dünya denizcilik tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Gerçekten de Pîrî Reis tarafından hazırlanan "Kitab-ı Bahriyye" ile yine O'nun çizdiği iki dünya haritası, hem bilimsel ve görsel, hem de işlevsel ve teknik açıdan son derece üstün ve çağını aşan niteliklere sahiptir. Pîrî Reis tarafından 1513 yılında çizilen ilk dünya haritası, Atatürk'ün emriyle 1929 yılında Topkapı Sarayı'nda başlatılan envanter tespit, değerlendirme ve Topkapı Sarayı'nı kadim eserler müzesi haline getirme çalışmaları esnasında tesadüfen iki Alman bilim adamı Prof. Dr. Gustav Adolf Deismann ve Prof. Dr. Paul Kahle tarafından keşfedildiğinde, büyük bir ilgi çekeceğini hiç kimse tahmin edemezdi. Çünkü bu haritacılık şaheseri çizimin içeriği, tekniği ve görselliği ile dünya çapında yankı uyandırmış ve bu ilgi bilim kurgu yazılarına ilham oluşturacak kadar ileri gitmiştir.

2013 Yılı, bu haritanın çizilmesinin 500. yıl dönümüdür ve bu önemli olay; 25 Ekim-10 Kasım 2011 tarihleri arasında Fransa'nın Başkenti Paris'te gerçekleştirilen UNESCO'nun 36. Genel Konferansında 2013'ün Dünya Pîrî Reis Yılı kabul edilerek kutlama ve anma programına alınmıştır. Beş yüz yıl sonra Türk Dünyasının yetiştirdiği bu büyük kartografı, denizciyi, bilim adamını anmak ve onun Türk ve Dünya Haritacılık, Coğrafyacılık ve Denizcilik Tarihi'ne katkısını ortaya koyarak, farkındalığı arttırmak, yeni ve farklı bilgilerin paylaşımını sağlamak amacıyla 26-29 Eylül tarihlerinde Türk Tarih Kurumu'nca İstanbul'da Uluslararası Muhittin Pîrî Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu düzenlenmiş, 18 ülkeden katılan yaklaşık 100 bilim insanı tebliğlerini sunmuşlardır, Türk Tarih Kurumu olarak bu tebliğleri kitap haline getirmenin ve Pîrî Reis'i bu çalışmayla anmanın haklı gururunu yaşıyoruz.

TÜRK TARİH KURUMU

www.ttk.gov.tr

ISBN 978-975-16-2910-4 (tk)
ISBN 978-975-16-2918-0